

CUMHURİYETİN DEVRALDIĞI SİYASİ MİRAS: II. MEŞRUTİYET
THE POLITICAL IN HERITAGE TAKEN OVER BY REPUBLIC:
II. CONSTITUTIONALISM

ZİKRULLAH AYKAÇ

Öğr. Gör. Muş Alparslan Üniversitesi, SEMYO
Lecturer, Muş Alparslan University, VSSS
z.aykac@alparslan.edu.tr

 <https://orcid.org/0000-0002-2023-9583>

Atıf / Citation

Aykaç, Z. 2021. "Cumhuriyetin Devraldığı Siyasi Miras: II. Meşrutiyet". *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi- Journal of Turkish Researches Institute*. 71, (Mayıs- May 2021). 635- 652

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü-*Article Types* : Araştırma Makalesi-Research Article
Geliş Tarihi-*Received Date* : 17.01.2021
Kabul Tarihi-*Accepted Date* : 23.02.2021
Yayın Tarihi- *Date Published* : 15.05.2021
 : <http://dx.doi.org/10.14222/Turkiyat4483>

İntihal / Plagiarism

This article was checked by iThenticate programında bu makale taranmıştır.

Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi- *Journal of Turkish Researches Institute*

TAED-71, Mayıs-May 2021 Erzurum. ISSN 1300-9052 e-ISSN 2717-6851

www.turkiyatjournal.com

<http://dergipark.gov.tr/ataunitaed>

CUMHURİYETİN DEVRALDIĞI SİYASİ MİRAS: II. MEŞRUTİYET THE POLITICAL IN HERITAGE TAKEN OVER BY REPUBLIC: II. CONSTITUTIONALISM

ZİKRULLAH AYKAÇ

Öz

II. Meşrutiyet dönemi Osmanlı modernleşme tarihinin önemli dönüm noktalarından biri olmakla birlikte geleneksel Osmanlı yönetim anlayışının da sonu olarak kabul edilir. Modern Türkiye tarihinin önemli parametrelerinden birini oluşturan II. Meşrutiyet dönemi, aynı zamanda Cumhuriyet yönetimine geçiş sürecidir. 19. yüzyılda Osmanlı'nın uzun süren klasik yönetim anlayışının devletin yaşadığı sorunlara karşı çözüm üretilmediği hatta neden olduğunu düşünen yeni bir anlayış şekillenmiştir. Batıdaki temsili yönetim modelini savunan bu anlayışın temsilcileri bir iktidar-muhalefet mücadelesinin aktörü olmuşlardır. Kendilerine Genç Osmanlılar denilen bu muhalif hareketin temsilcileri, Osmanlı'da daha önce yaşanan iç çekişmelerden farklı olarak mutlak monarşinin yetkilerini halkın lehine sınırlandırılmasını ve paylaşılmasını talep etmişlerdir. Muhalefet tarafından kısmen de olsa halkın yönetime iradesinin yansımaları için seçim ve parlamento gibi gerekli araçlar, kurtuluşun teminatı olarak görülmüştür. Cumhuriyeti kuran kadrolar II. Meşrutiyet ile birlikte hayat bulan birçok düzenlemeye şahit olmuşlardır. Bu çalışmada Genç Osmanlıların öncülük ettiği Meşrutiyet yönetimi anlayışının ilanına neden olan tarihi süreç ele alınırken, Osmanlı Devleti'nde meydana getirdiği siyasi, idari, toplumsal, eğitim ve iktisadi alanlardaki değişim ve dönüşümün Cumhuriyet rejimini inşa edenlere yansımaları anlatılmıştır. Çalışmada ayrıca II. Meşrutiyetin ilanı için yaşanan siyasi ve politik mücadeleye şahit olan cumhuriyet kadrolarının yaptıkları devrimlerin zemini bu çerçevede tartışılmıştır.

Abstract

The period of II. Constitutional Monarchy is one of the most important turning points in the history of Ottoman modernization, but it can also be considered as the end of the traditional Ottoman administration. The II. Constitutional Monarchy is one of the important parameters in the history of modern Turkey and is also the transition period to the Republic administration. In the 19th century, a new understanding was formed, thinks that the classical management understanding of the Ottoman Empire could not produce solutions against the problems experienced by the state and even caused it. The representatives of this understanding, which defends the representational government model in the West, have become actors of a power-opposition struggle. The representatives of this opposition movement, called themselves as Young Ottomans, demanded that the powers of the absolute monarchy be restricted and shared in favor of the people, unlike the internal conflicts experienced before in the Ottoman Empire. The necessary tools such as election and parliament were seen by the opposition as the guarantee of liberation, even partially, to reflect the will of the people to the administration. The cadres who founded the Republic witnessed many arrangements that came to life with the II. Constitution. In this study, the historical process that led to the proclamation of the Constitutional Monarchy led by the Young Ottomans is handled, on the other hand, the reflection of the change and transformation in the Ottoman Empire in the political, administrative, social, educational and economic fields to those who built the Republic is explained. In this study, the historical process that led to the proclamation of the concept of constitutional rule led by The Young Ottomans, the reflection of the change and transformation in the political, administrative, social, educational and economic fields of the Ottoman Empire on those who built the Republican regime was explained. Besides, the intellectual grounds of the revolutions of the republican cadres who witnessed the political struggle for the declaration of the II. Constitutional Monarchy were discussed within this framework.

Anahtar Kelimeler: II. Meşrutiyet, Mebusan Meclisi, Parlamento, Seçim, Cumhuriyetin kadrosu.
Key Words: II. Constitutionalism, Mebusan Assembly, Parliament, Election, Republic's squad.

Structured Abstract

The concept of Constitutionalism (Meşrutiyet) was used to express a constitutional and parliamentary regime in the 19th century in the Ottoman political life. While the time period from the declaration of The Basic Law (Kanun-I Esasi) on December 23, 1876 to the termination of Council of the Assembly on February 13, 1878 is called The First Constitutional Era, the period of from July 23, 1908 on which the parliament begins their activities and November 1, 1922 to the abolition of the reign the reign on July 23, 1908 is called as The Second Constitutional Era. The Constitutional Periods should be considered at the axis of innovation and Westernization steps carried out in Ottoman. This process has started with Tulip Age in the 18th century, continued with Edicts Tanzimat and Islahat. The announcement of The First Constitutional Era as a continuation of this process will not be wrong. The Republican regime has prepared The Constitutional Revolution in 1908. So, in order to understand today's Turkey better it is essential to identify the improvements of The Constitutional Period.

The Ottoman Empire began to experience political, administrative, economic and military problems as it began to lose its power from the 17th century. In the 19th century, efforts were made to find radical solutions to the problems experienced due to the rapid developments that started in Europe. The idea of nationalism, which spread especially with the French revolution in 1789, began to affect multinational political structures such as Austria and the Ottoman Empire. Various attempts by nations to achieve their own independence have led to significant political, social and economic crises in multinational structures. The Ottoman State was inevitably affected by these developments both due to its political structure and for reasons such as having borders with the West. There have been changes in terms of defining themselves in Greek, Serbian, Arab and Albanian constituents of the Ottoman society, which was influenced by the idea of nationalism, define themselves. The Ottoman ruling class sought remedies to get rid of the crisis. One of the solution suggestions of the advocates of change has been to register the concept of equal citizen with a constitutional guarantee.

The innovative staff, called the Young Ottomans, argued that the Ottoman Empire could be established with the constitutional monarchy. For this purpose, Sultan Abdulaziz was dethroned by the coup of the supporters of innovation and his brother Murat V was brought in his place. However, due to the health problems of Murat V, Abdülhamit II who promised to declare the constitutional monarchy was enthroned on August 31, 1876. Abdülhamit II, accepted The Basic Law prepared by a committee headed by Mithat Pasha, whom he appointed as grand vizier, which was prepared as a result of the examination of the constitutions prepared in Belgium in 1831 and in Prussia in 1859, as well as many sample drafts, and put it into effect on December 23, 1876, thus and so a constitutional regime was adopted for the first time in the Ottoman Empire. With The First Constitution, the Assembly of Deputy (Meclisi Mebusan), whose members were elected by the people, and the Ayan Council, whose members were appointed by the Sultan, started their activities. However, after a short time, Sultan Abdülhamit suspended the assembly with the authority given to him by The Basic Law. Although the duration of the parliamentary regime was as short as six and a half months, The First Constitutional Monarchy was a turning point for the Ottoman Empire in political terms. With the transition to constitutional rule for the first time, concepts such as constitution, freedom and constitutionalism entered into Turkish political life.

The First Constitutional Monarchy continued for a short time after Abdülhamit's banning of the Parliament by putting The Basic Law on the shelf in 1877. Secret communities

were established both inside and outside the Ottoman borders to declare the Constitutional Monarchy again; these have been identified in time as the Young Turks. The Young Turks, who found the opportunity to organize more easily in Europe, caused the domestic opposition to strengthen again with the delivery of the newspapers they published to the Ottoman country. This opposition movement has gained wide acceptance, especially among young officers in the army. There were many components of the opposition conducting activities for the re-declaration of the Constitutional Monarchy and to end the rule of Abdulhamit II. However, the strongest of these was the group that was named the Ottoman Committee of Union and Progress in 1895. The authoritarian rule of Sultan Abdülhamit II, which lasted for thirty years, ended with the effect of this opposing power. Thus, on 23 July 1908, after a thirty-year The Basic Law came into force again and the parliament was reopened with the declaration of The Constitutional Monarchy.

After the Second Constitutional Monarchy, modernization attempts gained momentum. The Committee of Union and Progress has taken steps in many areas. These steps have been the basis of administrative and legal infrastructure of local and provincial management of the Republic of Turkey. Each of the reform efforts that continued until the collapse of the Ottoman Empire constituted a stage in the modernization process. The qualitative point of change in this process was the foundation of the Republic and the subsequent reforms. Republic acquisitions can also be considered as a result of the historical progress of the Ottoman Empire. Because the ongoing modernization process has progressed step by step and each reform initiative laid the groundwork for the next. Therefore, there is a historical continuity in the transition from the empire to the national state. In this context, it would be baseless to claim that the Republic of Turkey is a completely separate state from the Ottoman Empire. Ottoman intellectuals, bureaucrats and military cadres were inherited to the Republic. One of the most important legacies left by the Ottomans to the Republic was the parliament.

Developments in the political, economic and social structure in the 19th century pioneered the emergence of new management approaches in the world. The monarchy administrations have been replaced by new forms and tools such as parliamentary system, representation and election. It is necessary to evaluate the political, administrative, military, economic and social developments in the Ottoman Empire from 1876 to 1914 as an important experience and legacy in the process of building the Republic.

Giriş

Kelimenin kökeni Arapça “şart” olan “meşrûtiyyet” kavramı, 19. yüzyılda Osmanlı siyasi hayatında “anayasalı ve meclisli saltanat-hilâfet rejimini” ifade etmek için kullanılmıştır. Bu tanımlama yaşanan siyasi, askeri ve sosyal gelişmelerden etkilenerek iki devreye bölünmüştür. 23 Aralık 1876 tarihinde ilan edilen Kanun-i Esasi’den itibaren başlayıp Meclisin feshedildiği 13 Şubat 1878 tarihine kadar geçen süreye I. Meşrutiyet Devri denilirken, meclisin faaliyetlerine yeniden başladığı 23 Temmuz 1908 tarihinden Saltanatın lağvedildiği 1 Kasım 1922 tarihine kadar geçen döneme de II. Meşrutiyet Devri denilmiştir (Hanioglu 2007: 388). Türk siyasi hayatının önemli bir kesitinde vuku bulan Meşrutiyet devirleri, Osmanlı’da yürütülen yenilik ve batılılaşma adımları ekseninde düşünülmelidir. Bu süreç 18. yüzyılda Lale Devri ile başlamış, Tanzimat ve Islahat Fermanları ile devam etmiştir. I. Meşrutiyet’in ilanı da bu sürecin bir devamı olarak nitelenebilir. Cumhuriyet rejimini, 1908 yılındaki Meşrutiyet devrimi hazırlamıştır. Bu nedenle günümüz Türkiye’sini

daha iyi anlamak için Meşrutiyet dönemi gelişmelerini doğru bir şekilde tanımlamak şarttır (İnalçık 2008: 11).

Osmanlı'da 17. yüzyıldan itibaren başlayan siyasi, idarî, iktisadî ve askerî sorunlar, 18. yüzyılda devam ederek önce duraksamaya ve arkasından da devletin bütün kurumlarında bozulmaya yol açmıştır. 19. yüzyıla gelindiğinde yüzyılın şartlarına has gerçekleşen siyasi, iktisadî ve sosyal şartlara bağlı olarak birbirinden çok farklı değişim ve gelişme yaşanmıştır. Avrupa merkezli yaşanan sosyal, kültürel, dini ve ekonomik, (geçmişî XVI. Yüzyıla dayanan Rönesans, Reform, Coğrafi Keşifler) gelişmelerin yaşandığı yeni dönem ile birlikte dünyada değişimin hızı daha da artmıştır.

1789 yılındaki Fransız devrimi ile beraber yayılım gösteren milliyetçilik düşüncesi Avusturya ve Osmanlı gibi çok uluslu siyasi yapıları etkilemeye başlamıştı. Milletlerin kendi bağımsızlığını elde edebilmek için ortaya koyduğu çeşitli girişimler çok uluslu yapılarda önemli siyasi, toplumsal ve iktisadi krizlere yol açmaktaydı. Osmanlı Devleti de hem siyasi yapısı gereği ve hem de Batıyla sınıra sahip olması gibi nedenlerle bu gelişmelerden kaçınılmaz bir şekilde etkilenmiştir. Milliyetçilik fikrinin etkisinde kalan Osmanlı toplumunun Rum, Sırp, Arap ve Arnavut unsurlarının kendilerini tanımlama biçiminde değişimler yaşanmıştır. Osmanlı yönetici sınıfı içine düşülen bunalımdan kurtulmak için çareler aramıştı. Değişimi savunanların çözüm önerilerinden biri eşit vatandaş kavramının anayasal bir güvence ile kayıt altına alınması olmuştur (Zürcher, 2010: 13-21). Osmanlı, siyasi, iktisadî ve askerî iç dinamiklerinin klasik dönemde sahip olduğu gücünden uzaklaştığının farkındaydı. Bu nedenle toplum yapısını siyasi hasımlarının tahriklerine karşı korumak ve güçlü tutmak için bir dizi ıslahat yapmıştır. Lale Devri, Nizam-ı Cedit ıslahatları, Sened-i İttifak, Tanzimat ve Islahat Fermanları bu yöndeki çabaların sonuçlarıdır. Devleti bulunduğu güç durumdan kurtarma ve Batılılaşma düşüncesi ile atılan adımlar Tanzimat Devri'nde (1839-1876) hız kazanmıştır (Yazıbaşı 2014: 119).

Osmanlı'da anayasal gelişmenin ne zaman yaşandığı konusunda farklıklar içeren görüşlere rağmen, Tanzimat devrinde belirli aralıklarla ilan edilen fermanlarda anayasal örnekler görmek mümkündür. Devlette siyasal ve ekonomik nedenlerin başını çektiği sorunlar ile başa çıkmak amacıyla atılan adımlar toplumda birleştirici bir etki yaratamamıştır. 1856'da ilan edilen Islahat Fermanı ile daha geniş haklara kavuşmuş olsalar da azınlıklar bağımsızlık amaçlı isyanları sürdürmüşlerdir (Uzun 2005:149). Bu nedenle meşrutiyet rejimine yönelme adımlarını Osmanlı'nın iç ve dış siyasette yaşadığı siyasi, iktisadî ve askerî gelişmelerden ayrı düşünmemek gerekir.

Önceleri askerî alanda başlayan ıslahatlar zamanla dış baskının etkisiyle toplumsal ve siyaset alanları başta olmak üzere her alanda görülmeye başlanmıştır. Osmanlı'da bu dönemde yaşanan gelişmelerin önemli bir sonucu olarak olgunlaşmış Osmanlıcılık, Türkçülük, İslâmcılık, Batıcılık gibi fikir akımları ortaya çıkmıştır (Akçura, 1976: 6-8). Aydınların zihni temellerini şekillendirdiği bu fikirlerin yeniliklere yön verdiğini görülmektedir. Bu fikir hareketleri batılılaşma ile birlikte sorunların da son bulacağı algısı güçlendirmiştir. Dönemin siyasi politik gelişmelerini okuyabilen Yusuf Akçura dağılmakta olan devleti kurtarmak için Osmanlıcılık,

İslamcılık ve Türkçülük fikirlerini öne sürerken, Ziya Gökalp ise Batılılaşmak, İslamlaşmak ve Türkleşmek kavramları üzerinde durmuştur (Tunaya 2001: 95).

Çalışmanın içeriğinde ilk başlık altında meşrutiyet rejimini savunan Osmanlı'daki siyasal muhalefet ile I. Meşrutiyet'in ilanı ve Mebusan Meclisi'nin feshedilmesi süreçleri ele alınmıştır. Diğer başlık altında II. Meşrutiyet'e doğru Sultan II. Abdülhamit'e karşı yürütülen muhalefet ile yaşanan siyasal ve politik gelişmeler anlatılmıştır. Son bölümde siyasal muhalefet İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kadrolarının, Cumhuriyet'e intikal eden siyasî, iktisadî ve toplumsal görüşleri anlatılmıştır.

Genç Osmanlılar Sahnede: I. Meşrutiyet'in İlanı

Osmanlı'da asker ve sivillerden oluşan aydın kesim Tanzimat devrinden itibaren süregelen yeniliklerin etkisiyle Batı'da gittikçe kabul gören liberal adımları yakın bir ilgi ile takip etmiş ve tanıma fırsatı yakalamıştır. Bu nedenle Osmanlı'da Meşrutiyet rejimini getirecek doğru hamleler aydınların öncülüğünde gerçekleşmiştir. Osmanlı'nın politik, ekonomik ve kültürel gelişmesi yönündeki çabaların fiili hale dönüşmesine imkân veren süreç 1860'tan itibaren yaşanmıştır. Meşrutiyet düşüncesi, Osmanlı aydınları tarafından 1860'lı yıllardan itibaren açıkça tartışılmaya başlandı. 1860'tan itibaren Avrupa'nın merkezinde iki önemli şehirde (Paris, Londra) çıkardıkları gazeteler, dergiler ve yazdıkları ile anayasal düzeni, parlamenter yapıyı ve meşrutiyet yönetiminden bahseden, Genç Osmanlılar hareketi vücut bulmuştur. 1864 yılında Londra'da yayın hayatına başlayan Hürriyet dergisi Genç Osmanlıların siyasal düşünce ve istemlerini yazdıkları ilk yayınları olmuştur (Mardin 2008: 40). Genç Osmanlı hareketinin tasavvur ettiği siyasal modelin, Osmanlı'da inşası için bu taleplerini arttırmışlardır. Bu durum beraberinde iktidar muhalefet eksenli bir mücadeleyi doğurmuştur. Batı'nın sahip olduklarının aynısını Osmanlı'da görmek için birebir örnekler alınmasını istemişlerdir. (Mardin 2007: 23-30; Birecikli 2008: 212-213).

Osmanlı bürokrasisinde yetişmiş altı genç 1865'te İstanbul'daki Belgrat Ormanında, "*İttifak-ı Hamiyet*" ismiyle bir dernek faaliyeti şeklinde örgütlenmişlerdir. Mehmet Bey ve Namık Kemal'in de bulunduğu bu kişilerin birleştikleri ortak paydaları Osmanlı devlet ricalinin iki önemli şahsiyeti Ali Paşa ve Fuat Paşa'nın siyasal faaliyetlerine karşı duydukları muhalefet düşüncesi idi (Mardin 2008: 132). Osmanlı yönetim erkinin bu iki güçlü şahsını Avrupa'ya karşı yürütülen siyasal mücadelede etkisiz görüyorlardı. Bu nedenle Genç Osmanlılar, devletin egemenlik hakkını kaybetmeden bir bütün olarak varlığını sürdürmesinin güç olduğuna kanaat getirmişlerdir (Akşin 1980: 13-14). Osmanlı'da ilk muhalif hareketi oluşturanların devlet bürokrasisindeki geçmişleri onlara aynı zamanda derin bir deneyim de kazandırmıştır. Gazetecilik onlara bu deneyimlerini daha geniş kitlelere ulaştırma imkânı vermiştir. Bu bir çeşit muhalefet yöntemiydi ve şimdiye kadar da Osmanlı'da karşılaşılan bir durum değildi. Karal, Cemiyetin bu özelliğinden yola çıkarak cemiyetin, Türk siyasal hayatının «*ilk muhalefet partisi*» olarak tanımlamaktadır (Karal 1977: 313).

Genç Osmanlılar hareketi "*Ulum*" ve "*İbret*" isimleriyle çıkardıkları gazetelerde muhalif kimliklerini kaleme aldıkları yazılarıyla meşrutî yönetimi ve onun tamamlayıcısı olarak gördükleri vatan sevgisi, eşitlik, adalet, hürriyet kavramlarını ele alıyorlardı. Hüseyin

Avni Paşa, Mütercim Rüştü Paşa, Mithat Paşa gibi bu fikirleri savunan Osmanlı idaresinde bulunan kişiler mevcuttu. Bunların dışında hürriyet ve meşrutiyet fikirlerine ilgi duyan memur ve asker kökenliler ile tıbbiye öğrencileri bulunmaktaydı (Durdu 2003: 292).

Genç Osmanlılar denilen aydın hareketi, Avrupa'da eğitim almış ve buradaki anayasal gelişmelerden haberdar olmuştu. Parlamenter yönetim ile sorunların aşılacağına dair olan inançları en önemli motivasyon kaynaklarıydı. Yayımladıkları gazeteler aracılığıyla toplumda böyle bir farkındalık oluşturma çabası içerisinde olmuşlardır (Özkaya 1994: 301-303). Genç Osmanlılar hareketi, yazılarıyla bir kamuoyu oluşturmak ve onu sistematik bir bilinçle etkilemeye çalışmak ilk kez onların yaptığı bir işti (Zürcher 2010: 112). Genç Osmanlılar hareketine göre kurulacak yeni parlamenter yönetim ile siyasi iradenin keyfi ve baskıcı uygulamalarına karşı bir balans görevi yapacaktı. Bununla birlikte yürütmenin de parlamento karşısında sorumlu olduğu yeni bir yönetim anlayışı gerçekleştirecekti (Akşin 1997: 146).

Genç Osmanlılar, Tanzimat dönemi boyunca sürdürülen ekonomik siyasetin ve dış politikaların devleti malî siyasi yönden Avrupalılara esir ettiğine inanmış ve kapitülasyonların kaldırılmasını öne sürmüşlerdir. Kurtarıcı anlayışıyla hareket eden Genç Osmanlılar mesajlarının toplumda daha fazla kabul edilmesi için dini söylemler kullanmaktan geri durmamışlardır. Genç Osmanlılar bununla birlikte zamanla sahip oldukları düşüncelerinin İslam kimliği ile temellendirecek ve Batı kaynaklı kavramları bu kimlikle yeniden yoğuracak ve tanımlayacaklardır (Zürcher 1995: 34).

Genç Osmanlılar, meşrutiyet yönetimi sonucunda sağlanacak temsiliyet ile birlikte Osmanlı toplumunu oluşturan her kesimden insanların arasındaki ayrılığın sona ereceğini ve böylece Batılı devletlerin Osmanlı'yı bölme girişimlerinin sonuçsuz kalacağına inanmaktaydılar. Bu düşünceleri benimseyen Osmanlı devlet yönetiminde görevli Mithat Paşa gibi bazı devlet adamları da vardı. Ancak meşrutiyet yönetimine karşı mesafeli olan ve pekte razı görünmeyen Sultan Abdülaziz'in tahtan indirilmesi gerekmektedir. Sonuçta Sultan Abdülaziz yenilik taraftarlarının darbesi ile tahtan indirilip yerine kardeşi V. Murat getirildi. Ancak V. Murat'ın yaşadığı sağlık sorunları nedeniyle tahta meşrutiyeti ilan edeceğine dair söz veren II. Abdülhamit, 31 Ağustos 1876 tarihinde tahta, çıkarıldı (Çabuk 2015: 15; Hanioglu 2007: 389).

II. Abdülhamit, sadrazam olarak atadığı Mithat Paşa'nın başkanlığındaki bir kurulun 1831 yılında Belçika'da ve 1859'da Prusya'da hazırlanan anayasalar ile beraber birçok örnek tasarının incelemeleri neticesinde hazırlanan Kanun-i Esasi'yi kabul ederek 23 Aralık 1876 tarihinde yürürlüğe soktu (Eraslan ve Olgun 2006: 34). Böylece Osmanlı'da ilk defa anayasal bir rejime geçiliyordu. İlk anayasaya göre üyelerinin halk tarafından seçildiği Meclis-i Mebusan ile üyelerini Padişah tarafından atandığı Ayan Meclisi faaliyetlerine başladı. Bu anayasaya ile birlikte padişah, bakanlar kurulunu atamasını yapma veya görevden uzaklaştırma, yabancı ülkelerle barış yapma, onlara savaş ilan etme, meclisi açma, gerektiğinde kapama yetkisi tanınmıştı. Kabul edilen kanunların yürürlüğe girmesi ancak padişahın onayı ile mümkündü (Özbudun, 2011: 32-34). İlk meclisi on ayrı milletten gelen mebuslar oluşturmuştur. Bunlar; 69 Müslüman, 46 Hıristiyan ve Yahudi idi. 19 Mart 1877 tarihinde açılan bu meclis yapısı tartışma alanlarını çoğaltmaktaydı (Berkes 2003: 336).

Sultan, Kanun-i Esasi'nin kendisine verdiği yetki ile meclisi süresiz tatil etmiştir. Bunun nedeni olarak ta Mebusan Meclisi'nin denetleme gücünün sarayı da içine alacak kadar genişlemiş olmasından rahatsızlık duymasındadır. Bununla birlikte Kanun-i Esasi'yi fazla ilerici bulması da bu kararının ardındaki bir diğer nedendi. Böylece Meşrutiyet dönemi sona ermiş, istibdat devrinin başlangıcı olmuştur. II. Abdülhamit şartları görmek istediği gibi düzenlemiştir. Parlamenter rejimin süresi altı buçuk ay gibi kısa olmuştur. Ancak bu süreç siyasal manada Osmanlı için adeta bir dönüm noktası olmuştur (Tunaya 2001: 15-17). Padişahın yetkilerinin bir anayasa metni ile sınırlandırılmış olması ve kısmen de olsa halk iradesinin yönetime yansımış olması Osmanlı devlet geleneği açısından çok yeni gelişmeler olmuştur. I. Meşrutiyet ile birlikte çokça konuşulan anayasa, hürriyet, meşrutiyet gibi kavramlar otuz yıl süren istibdat rejimine rağmen canlılığını muhafaza edecektir (Özbudun 2011: 37).

Genç Osmanlı Hareketinin Zaferi: II. Meşrutiyet'in İlanı

II. Abdülhamit'in 1877 yılından itibaren meşrutiyet rejiminin ilanı ile birlikte hayat bulan özgürlükleri kaldırıp sonrasında Kanun-i Esasi'yi de rafa kaldırması üzerine kendisine karşı Osmanlı sınırlarının hem içinde hem de dışında gizli cemiyetler kuruldu; bunlar zamanla Jön Türkler adıyla tanımlanacaktır (Karpas 2016: 99). II. Abdülhamit'in iktidarı boyunca Osmanlı iç ve dış siyasetinin oldukça farklılaştığı görülmüştür. Bu farklılaşmanın Sultanın sahip olduğu ihtiyatlı karakteri ve devletin iç ve dış politikada yaşamış olduğu siyasi, iktisadî ve askerî bunalımlar sebep gösterilebilir (Zürcher 2010: 126-127).

II. Abdülhamit'in mutlak iktidarını takip eden ilk on yılın sonrasında Avrupa'da daha rahat bir örgütlenme imkânı bulan Jön Türkler, yayımladıkları gazetelerin Osmanlı ülkesine ulaştırılması ile ülke içi muhalefetin yeniden güçlenmesine neden olmuşlardır. Bu muhalefet hareketi özellikle ordu içerisinde genç subaylar arasında büyük kabul görmüştür. Bu muhalefetin yansımaları 1906'da Selanik'te Osmanlı Hürriyet Cemiyeti ismiyle siyasi bir organizasyona dönüşmüştür. Bu muhalif cemiyet bir yıl sonra Paris'te muhalefetini sürdüren Jön Türk hareketiyle irtibat kurmuştur. Ordu içerisindeki genç subayların başını çektiği bu muhalif hareket, Makedonya'daki merkez orduda bir süre sonra görülecek askeri isyanın hazırlayıcısı ve teşvik edicisi olacaktır. Sultan II. Abdülhamit'in otuz yıl süren istibdat yönetimi bu muhalif militer gücün etkisiyle son bulacaktır. Başka bir ifadeyle otuz yıldır uygulanamayan meşrutiyet yönetimi yine bu sayede yeniden tesis edilecektir (Özbudun 2011: 43).

II. Abdülhamit'in yönetiminin son bulması ve Meşrutiyet'in yeniden ilanı gibi birleştirici hedefleri olan muhalefetin birçok bileşeni vardı. Ancak aralarında yazılı bir uzlaşma metni olmayan muhalefetin içinde Liberalist, Osmanlıcı, İslamcı, Mason, Türkçü, Gayrimüslim gibi farklı düşüncede, etnik gruba ait kişiler bulunmaktaydı. Bu çeşitlilik beraberinde uzlaşma sorununu da getirmekteydi (Kodaman 2002: 292). Sultan II. Abdülhamit'in rejimine karşı Jön Türklerin başlattığı muhalif hareket, Osmanlı içinde ve dışında büyük bir güç kazanmıştır. Bu muhalif hareketi daha önceki yenilik taraftarlarından ayıran önemli bir yönü vardı. Bu fark; iktidar merkezinin artık saraydan Babiâli'ye, bürokrasiye geçmiş olmasıydı (Zürcher 2010: 83). Paris'te başlayan muhalefet girişimi engellemelerle karşılaşmıştır. 1889'da İttihadî Osmanî

ismiyle ortaya çıkan muhalif örgütlenme daha sonra 1895'te Osmanlı İttihat ve Terakki adını almıştır (Ayдын 2011: 15).

1902 yılında Paris'te ilk kongrelerini gerçekleştiren Jön Türkler, II. Abdülhamit'i devirmek için propaganda yolunun tek başına yeterli olmayacağını, daha etkili yöntemlere başvurulması ele alındı. Kongrede gerekirse dış ülkelerin baskı ve desteğinin sağlanması da ele alınan bir diğer meseleydi. Bu kongreyi önemli kılan bir diğer husus, Jön Türkler arasında II. Abdülhamit'in yönetimine son verme hususundaki mevcut görüş ayrılıklarının ortaya çıkmış olmasıdır (Kodaman 1889: 67). İttihat ve Terakki Cemiyeti başlangıçta sadece anayasal bir yönetim ve temelinde Osmanlıcılığın esas olduğu hürriyete önem veren bir Osmanlı Devleti'nin varlığını savunmuşlardır. Cemiyet, II. Abdülhamit'in yerine ya V. Murat'ın ya da Mehmet Reşat'ın tahta geçmesini arzu etmişlerdir (Shaw 1983:311). İttihat ve Terakki Cemiyeti ulaşmaya çalıştığı meşrutiyet idaresinin yeniden tesisi için şubeler açarak örgütlenme yoluna gitmiştir. Ancak bu adımlar istibdat yönetimini sona erdirecek güçte değildi. Mason teşkilatının usul ve kaidelerini kabul eden bu cemiyetin çalışmaları, Sultan tarafından yasaklanmış ve birçok üyesi sürgün edilmiştir (Tunaya, 1984: 20). Ülke dışında önemli bir muhalefet sergileyen Jön Türk hareketinin kendi aralarında bir ittifaka sahip olamamaları, cemiyet içerisinde ayrılıklara neden olmakta bu durum da II. Abdülhamit'in cemiyete kolayca müdahale etmesinin önünü açmıştır (Çabuk 2015: 172-173; Aykaç 2020: 85-87).

İstibdat yönetimi boyunca II. Abdülhamit, bir taraftan monarşi yönetimini güçlendirmeye yönelik ihtiyatlı tedbirler alırken diğer taraftan devletin ömrünü daha da uzatabilecek bir dış politika takip etmiştir. Ancak 1906'dan itibaren Abdülhamit idaresindeki ülkede ciddi ekonomik sorunlar görülmüştür. Ülke içerisinde yaşanan pahalılık grevlere hatta küçük çapta isyanlara sebep olmuştur. Ekonomik sıkıntı, asker dâhil memurlara verilmesi gereken maaş ödemelerini aksatmıştır (Zürcher 2010: 141). II. Abdülhamit'in ülke genelinde yönetimine karşı muhalefet edenlere karşı aldığı tedbirlerin siyaseti bu ekonomik sorunlar ile birleşince daha da büyük hoşnutsuzluk oluyordu.

II. Meşrutiyet'in ilanına giden süreci hızlandıran gelişmeleri şu şekilde ifade edilebilir:

- 1-Abdülhamit'in idaresine karşı duyulan hoşnutsuzluk
- 2-Bulgar, Sırp, Yunan çete ve komitecilerinin faaliyetleri ve Makedonya'da Türk ve Müslüman halka zulümleri
- 3-Yurdun birçok yerinde ki (Makedonya, Yemen vs.) ayaklanmalar ve Türk gençlerinin hemen daimî bir seferberlik halinde her tarafta kırdırılması
- 4-Büyük devletlerin Osmanlının içişlerine karışmaları ve Makedonya'nın elden gitmek üzere olduğu düşüncesinin Türk ve Müslümanlar arasında yerleşmeye başlaması
- 5-İttihat ve Terakki ile Prens Sebahattin Bey grubunun propagandaları ve bilhassa İttihat ve Terakki Cemiyetinin faaliyetleri
- 6-Orduda, özellikle 3. Orduda, genç subayların hemen tamamıyla inkılâp lehine kazanılmış ve mevcut yönetime karşı olmaları
- 7-II. Abdülhamit tarafından yurdun pek çok yerine sürülmüş olan etkili isimlerin

buldukları yerlerde halkı bilinçlendirme çabaları (Akçura 1976: 20).

II. Meşrutiyetin ilânını hazırlayan ve hızlandıran önemli gelişmelerden diğer bir gelişme de 1907 yılında II. Abdülhamit'e karşı muhalif iki gücün birleşmesi olmuştur. Selanik'te Mithat Şükrü, İsmail Canbolat, Bursalı Tahir, gibi muhalif kişilerin kurduğu *Osmanlı Hürriyet Cemiyeti* ile Jön Türklerin Paris Şubesinin birleşmesidir. Böylece ortak amaç birliği ile II. Abdülhamit yönetimine muhalefet edenlerin içerisinde ordunun silahlı meşrutiyetçi, milliyetçi, özgürlükçü subaylar da dâhil olmuştur. Bu ittifak ile birlikte artık muhalefeti oluşturan askeri ve sivil birleşenleri birlikte hareket etmişlerdir (Kodaman 2002: 293).

Rumeli'de yaşanan Makedonya sorunu bölgedeki Türk varlığı açısından önemli bir problem oluştururken diğer taraftan da dış politikada yeni bir krize yol açmıştır. Balkanlarda Avusturya, Rusya, İtalya yeni hâkimiyet sahası elde etmek ve üstünlük kurma mücadelesine girişmişlerdi. Bu sırada Balkanlarda Rum, Bulgar, Sırp ve Arnavutlar arasında yaşanan amansız siyasi rekabet Osmanlı'nın zayıf gücü ile birleşince kaçınılmaz sorunları doğurmuştur. Balkanlardaki bu şekilde bir çekişme sahasına dönüşmesi karşısında bölgedeki Türkler, Jön Türk mensupları, İttihat ve Terakki yönetici kadroları ve 3. Ordu subayları arasında endişelere yol açmıştır. Balkanlardaki bu siyasi hadiseler o zamana kadar II. Abdülhamit'in istibdat rejiminin ve Panislamizm politikasına karşı olan Rusya ve İngiltere'yi birbirine yaklaştırmıştı. (Kodaman 2002: 295).

9 Haziran 1908 tarihinde Baltık Denizi kıyısında bulunan Reval (Tallinn) şehrinde, Rus Çarı II. Nikola ile İngiltere Kralı VII. Edward'ın bir araya gelmesi ve Osmanlı topraklarının kaderini etkileyecek adımlar atmaları İttihat ve Terakki muhalefeti daha da artmasına yol açmıştır (İslamoğlu, 2017: 60-61). Bu durumlara ek olarak II. Meşrutiyet mücadelesinin temelindeki nedenlerden ilki Meclisin kapatılması ve Kanun-ı Esasi'nin yürürlüğüne son verilmesidir. İkincisi ise, II. Abdülhamit'in baskıya dayalı "*istibdat*" yönetimini kurması olmuştur. Yönetme erkinin Padişah'a geçmiş olması ve bunun kullanılarak, Bab-ı Ali başta olmak üzere ulemanın, ordu faaliyetlerinin azaltılmış olması, muhalefetin dar bir çevreye sıkışmasını yol açmıştır (Kodaman 2002: 291-292).

Bu süre zarfında meydana gelen Reval görüşmesi, dış basında "*Osmanlı'nın paylaşılmasına karar verildiği*" şeklinde yorumlanmıştır (Karal 1996: 26). İttihatçıların önde gelen isimlerinden Enver Bey ve Niyazi Bey hükümetin Reval görüşmelerine tepkisiz kaldığını öne sürerek Makedonya'da isyanı başlatmışlardır (Kodaman 1989: 68). İttihatçıların II. Abdülhamit'ten talepleri meşrutiyeti yeniden ilan etmesiydi. Bu adım sonucunda, Jön Türkler Osmanlı'yı kurtarmanın yegâne yolu olarak; II. Abdülhamit'in yönetimine son verilmesini ve meşrutiyetin yeniden tesis edilmesini görüyordu. Osmanlı'nın siyasi hasımları ise devletin parçalanmasını ve birer sömürge haline getirilmesini planlıyordu. Ulus devletlerini kurmak isteyen azınlıklar ise gerekli siyasi şartların oluşmasını istiyorlardı (Kodaman 2002: 295).

Makedonya'da meydana gelen isyan haberesi hakkında başkente gelen haberler oldukça endişe vericiydi. II. Abdülhamit, ordunun tamamen İttihat ve Terakki'nin kontrolüne geçmesi ve depolardaki silahların halka dağıtılması gibi gelişen olaylar

sonucu isyanın daha da genişlemesinden endişe duymuştur (Kodaman 1989: 68-69; Çabuk 2015:180). Sultan tedbir olarak, Anadolu'dan güvendiği askeri birlikleri Makedonya'ya gönderdi. Ancak bu tedbirler yeterli sonuç vermedi (Kodaman, 1989: 47; Zürcher 2010:141-142). Cemiyet, 21 Temmuz 1908 tarihinde saraya gönderdiği telgrafta ilk defa ismini kullanarak Kanun-i Esasi'nin yeniden ilan edilmesini istedi. İttihat ve Terakki'nin meşrutiyetin yeniden ilanı için Makedonya'da başlattığı isyan girişiminin iktidarını sonlandıracağı endişesi taşıyan II. Abdülhamit, İttihatçıların taleplerine olumlu cevap vermiştir. 23 Temmuz gecesi padişah meşrutiyeti yeniden ilan edeceğini duyurmuştur. Böylece, İttihatçılar yıllardan beri mücadelesini verdikleri meşrutiyetin yeniden ilanını sağladıkları için bir zafer kazanmışlardı (Kodaman 1989: 47-68). 23 Temmuz 1908 tarihinde Otuz yıllık bir aradan sonra Kanun-i Esasi tekrar yürürlüğe girerken parlamento yeniden faaliyetlerine başlayacağı ilan edilmişti (Zürcher 2010: 142). II. Abdülhamit'in bu kararı bir gün sonra 24 Temmuz 1908 tarihinde resmîyet kazanmış ve yöneticilere seçimler için gerekli hazırlıkları yapmaları hususunda emirler gönderilmiştir (Kodaman 2002: 297).

Meşrutiyet rejiminin doğası gereği toplanacak meclis için yapılan seçimler sonrasında seçilen 160 Türk, 60 Arap, 27 Arnavut, 26 Rum, 14 Ermeni, 10 Slav ve 4 Yahudi ile toplamda 301 yeni üyenin katılımıyla 17 Aralık 1908 tarihinde açılmıştır (Kodaman, 1989: 48). İttihat ve Terakki yöneticileri başlangıçta Bab-ı Âli'yi doğrudan yönetmekten kaçınmıştır. Bunun sebebi Osmanlı siyasal kültüründe mevcut olan yaş ve kıdem geleneğiydi. İttihatçılar bu geleneğin aksine genç ve daha önce daha önemli devlet işlerinde bulunmamış olmalarıydı. Ayrıca toplumda II. Abdülhamit'e duyulan hissiyat hala güçlüydü. II. Meşrutiyet'in yeniden ilanının padişahın bir lütfu fikrini taşıyan geniş kitleler mevcuttu (Zürcher 2010: 147; Özbudun 2011: 43). Mebuslar, hükümeti desteklemekte Cemiyetten bağımsız hareket etmek hususunda tereddüt yaşamışlardır. Çünkü İttihat ve Terakki Cemiyeti henüz gizlilik halini açığa çıkarmamış ve yeni kurulan hükümette de temsilci bulundurmuyordu (Çabuk 2015:187). İttihatçılar bir bakıma Meşrutiyet'in ilanına etki etmişler ve Kanun-i Esasi'yi tekrar yürürlüğe koymuşlar fakat devletin işleyişini eski devrin deneyimli idarecilerine bırakmışlardı.

İttihatçılar seçim sonucunda çoğunluk elde etmiş olsalar da mecliste muhalefetin küçümsenmeyecek sayıda temsilcileri bulunmaktaydı. Hatta meşrutiyet fikrini savunanlar yurt dışından ülkeye dönerek bir bakıma rejimi sahiplenip rejim içerisinde görevler almak isteyeceklerdir. Ancak bir kısmı İttihatçı kadrolar tarafından dışlanınca bunlar muhalefete katılacaktır. Jön Türklerin arasında geçmişe dayanan liberallerin ve milliyetçilerin başını çektiği fikri ayrılıklar şimdi iktidarları sırasında yeniden ortaya çıkmıştı. Bu çok çeşitli meclis aritmetiği beraberinde siyasal partilerin kurulmasına neden olmuştur. Bu durum Osmanlı'da bir ilk idi (İslamoğlu 2015: 71). Ancak İttihatçılar için, 1976 yılında elde ettikleri tecrübe çok değerli ve önemliydi. Bu nedenle meşrutiyeti güçlendirmek ve devamını güvenceye almak için yeniliklere başladılar. İttihat ve Terakki yöneticileri, 1876 yılındaki ilk deneyimlerinin de etkisiyle 15 Ağustos 1909 tarihinde padişahın yönetimdeki etkisini kaldırmayı başarmışlardı (Kodaman 1989: 49).

İttihatçılar için temel sorun; halkın büyük sevinç gösterileri ile kutladıkları meşrutiyet rejiminden anladığı şey ile tasavvur ettikleri düşünce arasında önemli bir farkın olmasıydı. Meşrutiyet, toplumun büyük bir kesiminde sorunlara karşı çözümler getirecek kurtarıcı bir güç gibi görülmüştür. Vergilerden bunalan taşra nüfusu için meşrutiyet bu yükün hafiflemesi anlamına gelirken, memurlar için yeni terfiler ve maaş zammına yol açabilirdi (Yıldız 1989: 251). İttihat ve Terakki yöneticileri, 1876 yılındaki ilk deneyimlerinin de etkisiyle 15 Ağustos 1909 tarihinde kabul edilen madde ile padişahın yönetimdeki etkisini kaldırmayı başarmışlardı. İttihat ve Terakki hâkim oldukları imparatorluğun bu son döneminde, yaşanan bunalım ve istikrarsızlıklara rağmen birçok alanda modernleşme çabalarını sürdürmüştür.

II. Meşrutiyet döneminde yaşanan modernleşme girişimleri 1913'ten sonra daha da hız kazanmıştır. Bu süreçte bakanlıklar daha işlevsel hale getirilmiştir. Vergi düzenlemesi yapılmıştır. Ziya Gökalp'ın önerisiyle ulema ve şeriat mahkemeleri üzerindeki denetim daha da artırılmıştır. Taşrada mevcut yönetim sistemi yeniden tasarlanmıştır. Belediye hizmetleri başlatılmıştır. İlk önemli örneği İstanbul'da yeni bir belediye teşkilatının kurulmuş olmasıdır (Shaw 1983: 367-369). Ayrıca polis, itfaiye, toplu taşıma hizmetlerinde yeniden düzenlenmeler yapılmıştır. Atılan bu adımlar, Türkiye Cumhuriyeti'nin yerel ve taşra yönetiminde idari ve hukuki alt yapısının temelini oluşturmuştur. İttihat ve Terakki yönetimi toplumsal hayatın çağdaşlaşması alanında adımlar atmıştır. Bu amaçla kılık kıyafette batılılaşma örnek alınmıştır. İttihat ve Terakki yönetimi ekonomi alanda izledikleri milli iktisat politikası ile ekonomik hayatta etkinliğin Türklere geçmesi için kanunlar çıkartmışlardır (Shaw 1983:310). Milli iktisat oluşturma çabaları Cumhuriyet döneminde örnek alınarak devam edecektir. Meşrutiyet ile birlikte ülkede görülen yeni durumlardan biri de işçiler arasında görülen grev dalgası ve ilk defa bir kadın hareketinin başlıyor olmasıdır (Çavdar, 1991: 39). İttihat ve Terakki yöneticileri, II. Meşrutiyet rejimini benimseyecek ve devamını sağlayacak yeni kadroları oluşturmak için eğitim kurumlarına yönelmiştir. Eğitim alanı, II. Meşrutiyet ile birlikte cemaat yapısından üretim ilişkilerinin belirlendiği toplum yapısına geçilmiştir (Çelebi ve Asan 2014: 265). Bütün bu çabalar aynı zamanda bu döneme tanıklık eden Cumhuriyetin kurucu kadrolarına büyük bir tecrübe olacaktır.

Cumhuriyetin Devraldığı Siyasi Miras: II. Meşrutiyet

Tanzimat'tan itibaren uygulamaya konulan reformlar ile değişim sürecine girilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşüne kadar devam eden reform çabalarının her biri, modernleşme sürecinde nicel bir aşamayı teşkil etmiştir. Bu süreçteki nitel değişim noktasını, Cumhuriyet'in kuruluşu ve akabinde yapılan inkılaplar teşkil etmiştir (Acun 2007: 60). Cumhuriyet kazanımları aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin tarihsel ilerlemesinin bir sonucu olarak kabul edilebilir. Çünkü süregelen modernleşme süreci adım adım ilerlemiş ve her bir reform girişimi bir sonraki için zemin hazırlamıştır. Dolayısıyla imparatorluktan millî devlete geçişte tarihi bir süreklilik söz konusudur. Bu bağlamda Türkiye Cumhuriyeti'nin Osmanlı Devleti'nden tamamen ayrı bir devlet olduğunu iddia etmek temelsiz bir yaklaşım olur.

İmparatorluk genç cumhuriyete parlamento, siyasal parti kadroları, basın gibi siyasal kurumları miras bıraktı. Cumhuriyetin tabipleri, fen adamları, hukukçu, tarihçi ve filologları son devrin Osmanlı aydın kadrolarından çıktı. Cumhuriyet ilk anda eğitim sistemini, üniversiteyi, yönetim örgütünü, mali sistemini, imparatorluktan miras aldı. Cumhuriyet devrimcileri, son asrını modernleşme sancıları ile geçiren imparatorluğun kadrosu ile yola çıktı” (Ortaylı 2008: 36-37). Ortaylı’nın belirttiği üzere Cumhuriyet’i kuran, devrimleri yapan kadrolar dışarıdan alınmış değildi. Hepsi Osmanlı eğitim kurumlarında yetişmiş, Osmanlı bürokratik ya da askeri kurumlarından çıkmış ve Osmanlı siyasi geleneğinin ve zihniyet yapısının izlerini taşıyan kişilerdi. Nitekim kurdukları yeni rejim özü itibariyle eskisinin özelliklerini bünyesinde barındırmaktaydı. İmparatorluk tarihe karıştığında, Milli Mücadeleyi yürüten ve Cumhuriyeti kuran kadrolar, Osmanlı bürokrasi geleneğinden geliyordu (Acun 2007: 50).

Osmanlı aydın, bürokrat ve asker kadroları Cumhuriyet’e intikal etti. Osmanlı’nın cumhuriyete bıraktığı belki de en önemli miras parlamentoydu. Özellikle de 1909 Anayasa değişikliklerinden sonra Osmanlı siyasal yapısı büyük ölçüde parlamenter sistemin özelliklerini taşıyordu. Mustafa Kemal, Osmanlı Mebusan Meclisi’nin kapatılmasına kadar bu meclisin Erzurum üyesiydi. Yeni kurulacak devletin sınırlarını büyük ölçüde belirleyen Misak-ı Millî kararı da yine Meclis-i Mebusan’da alınmıştı. Fakat bu meclisin kapatılmasından sonra Ankara’da TBMM’nin açılması ihtiyacı doğmuş ve bu yeni meclisin 92 üyesi eski Mebusan Meclisi üyeleri arasından seçilmişti. Diğer üyeler ise o güne kadar Anadolu’da direnişi örgütleyen İttihatçı kadroların kurduğu Müdafaa-i Hukuk cemiyeti üyelerinden seçilmişti (Kaya 2015: 4; Acun 2007: 53-54).

II. Meşrutiyetin ilanından sonra 1909 yılında anayasada yapılan değişikliklerle Kuvvetler ayrılığı ilkesinin kabulü sağlanmıştır. Yasama ve yürütme yetkilerini padişahın aralık bağımsız kurumlara devretmiştir. Bakanlardan oluşan hükümetin yalnızca meclise karşı sorumlu olmasıyla, gerçek bir parlamenter düzene geçiş sağlanmıştır. Anayasanın kapsamı bütün halinde değerlendirildiğinde, hukukun üstünlüğüne dayalı, laik ve demokratik bir devlet sisteminin önünü açtığı görülür. 1909 Anayasası, bu nitelikleri ile Cumhuriyet döneminde oluşturulacak siyasal rejim ve hukuk sisteminin temelini atmış görünmektedir (Tanör 1983: 24-25; Acun 2007: 54). 20 Ocak 1921’de Teşkilat-ı Esasiye Kanunu kabul edildi. Kanun-ı Esasi’nin bu anayasaya aykırı olmayan bütün hükümlerinin geçerliliği devam etti. Bu durum 1924 anayasasının kabulüne kadar devam etti. Osmanlı Devleti anayasası geçerliliğini bir süre sürdürmüştür (Erdoğan 2011: 54).

Cumhuriyet döneminde hukuk alanında yapılan modernleşme çalışmaları Osmanlı Devleti’nin bu alandaki tecrübelerini miras almıştır. Osmanlı Devleti’nde Tanzimat döneminden itibaren Fransa, İtalya vb. ülkelerin kanunlarından istifade edilmiştir. Cumhuriyet döneminde laik hukuk sistemini esas almakla birlikte sosyal toplumsal yapıya uygun tecrübeler sürdürülmüştür (Acun 2007: 54). Meclis-i Mebusan kapatılmadan önce son kanun olarak küçükbaş hayvanlardan alınacak vergiyi belirleyen Ağnam Vergisi kanunu görüşülmekteydi. Ancak meclis kapatılınca görüşmeler yarıda kalmış ve Ankara’da açılan yeni mecliste de ilk iş olarak 24 Nisan

1920 tarihinde Ağnam Vergisi Kanunu çıkarılmıştır. Bu olay iki yönetim arasındaki sürekliliği en iyi şekilde gözler önüne sermektedir (Kaya 2015: 4).

Eğitim ve kültür Cumhuriyet modernleşmesinin Osmanlı modernleşmesinden biraz farklılaştığı ve radikalleştiği bir alandır. Ama yine de bu alanlarda her iki modernleşme arasında önemli bir devamlılıktan ve benzerlikten bahsetmek mümkündür. Eğitim alanındaki modernleşme çabaları Osmanlı döneminde başlar.

II. Meşrutiyet'ten sonra İttihatçıların eğitim politikaları cumhuriyet dönemindeki eğitim politikalarının adeta zeminini hazırlıyordu. Cumhuriyeti kuran kadroların da bu dönemi bizzat yaşamış eski İttihatçılar olduğu düşünülürse bu devamlılığın çok da şaşırtıcı olmaması gerektiği anlaşılabilir (Acun 2007: 59). Osmanlı Devleti'nde Batı modelinde açılan okullar, Cumhuriyet döneminde yeniden yapılanmaya tabi tutularak devam etti. II. Meşrutiyet döneminde eğitim konusunda kayda değer gelişmelerin yaşandığı ve Cumhuriyet döneminde yapılacak olan düzenlemelere hem düşünce hem de uygulama düzeyinde, zemin hazırladığı görülür. Bu dönemde ilköğretim parasız ve mecburi hale getirilmişti (1913). Cumhuriyet döneminde çıkarılacak olan Tevhid-i Tedrisat Kanunu yolunda gerekli adımlar da atılmış, örneğin eğitimin millileştirilmesi, Arap alfabesi yerine daha kolay öğrenilen Latin harflerinin öğrenilmesi konusunda girişimlerde bulunulmuştu (Acun 2007: 59; Tekelli 1983: 659).

II. Meşrutiyet döneminde tartışılan konulardan biri olan dil ve alfabe Cumhuriyet döneminde sonuçlandırılmıştır. Bu konuda Osmanlı zamanında da çeşitli girişimler olmuştu, yani bu yenilik girişimi de Cumhuriyet döneminde ortaya çıkmış değildi. Enver Paşa Osmanlıca metinlerinin okuyuşunu kolaylaştırmak için Arap harflerinin birleşik değil de ayrı yazılmasını öngören "Enver-i Huruf" denen bir yazım biçimi geliştirmiş fakat bu pek tutulmamıştı. Türkçe'nin ilim dili olması çabaları yine Osmanlı Devleti'nin son döneminde ciddi şekilde tartışılmaya başlanmıştır. (Akyol 2002: 123; Tekeli 1983: 664). Cumhuriyet döneminde Dar'ül Fünun, İstanbul Üniversitesine dönüştürülmüştür. Osmanlı'nın zengin mirası: idari, siyasi, kültür, eğitim, kişilik gibi değer yargıları büyük ölçüde varlığını koruyarak Cumhuriyet ile millileşmiştir.

Cumhuriyet Devri, Türk eğitim sisteminde yüzyıllar boyunca modern eğitim sistemine ulaşmak için yapılan çabaların gerçekleşmesini sağlayan bir dönem olmuştur. Temelleri Osmanlı'nın son yıllarında atılan eğitim reformları, Cumhuriyet döneminin gerekli alt yapısını hazırlayarak hem Cumhuriyet'e birikim bırakmış hem de toplumun zihinsel olarak hazırlanması için önemli bir basamak olmuştur (Duran 2017: 73).

Sonuç

Osmanlı Devleti'nde reformlarının Batılı bir karakter kazandığı 18. yüzyıldan itibaren atılan adımların ana hedefi devletin gücüne güç katmak anlayışı olmuştur. Böylece devletin yaşamış olduğu sorunlardan kurtulabileceği düşünülmüştür. Osmanlı yönetici kadrolarının öncülük ettiği ve bu kesim ile sınırlı kalan bu yenilik hareketlerine halkın iradesi dâhil olmayınca yüzeysel kalmış, uygulama alanı bulamamıştır. 19. yüzyılda yaşanan siyasi, politik, ekonomik ve toplumsal yapıdaki gelişmeler dünyada yeni yönetim anlayışlarının ortaya çıkmasına öncülük etmiştir. Monarşi yönetimlerinin yerini parlamenter sistem, temsil, seçim gibi yeni yönetim

şekli ve araçları almıştır. Osmanlı bir taraftan iç dinamiklerini onarma, yenileme çabası içindeyken diğer taraftan bu yeni gelişmeleri de takip etmiştir. Bu durum devlette devam eden batılılaşma fikrinin doğal bir sonucu oldu. Osmanlı bürokrasisi ile aydınlarının öncülük ettiği ve Osmanlı siyasi geleneği açısından bir dönüm noktası sayılan, sadece padişaha ait olan yönetme erkinin kısmen de olsa halk ile paylaşılması düşüncesi yani meşrutiyet zamanla güçlenmiştir. Sonuçta meşrutiyet, 1876'da ilk defa siyasi alanda hayat buldu. Kısa süren bu ilk deneyimi yaşayan ve mimarı olan tarafların uzun süren karşıt mücadelesi sonrasında meşrutiyet 1908'de ikinci kez ilan edildi. Osmanlı'da 1876'dan 1914 yılına değin yaşanan siyasi, idari, askeri, iktisadi ve toplumsal gelişmeleri Cumhuriyet'in inşası sürecinde önemli bir deneyim ve miras olarak değerlendirmek gerekir. Son olarak bütün bunlar Türkiye Cumhuriyeti'nin Osmanlı Devleti'nden tamamen ayrı bir devlet olmadığını ortaya koymaktadır.

Kaynaklar

- Acun, Fatma. (2007). "Osmanlı'nın Torunları Cumhuriyet'in Çocukları: Osmanlıdan Cumhuriyet'e Değişme ve Süreklilik." *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15, 39-64.
- Akçura, Yusuf. (1976). *Üç Tarzı Siyaset*, Ankara: Ötüken Neşriyat.
- Akşin, Sina. (1980). *100 Soruda Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Akşin, Sina. (1997). "*Siyasal Tarih (1789-1908)*". *Türkiye Tarihi-III: Osmanlı Devleti 1600-1908*, İstanbul: Cem Yayınları.
- Aykaç, Zikrullah. (2020). "Osmanlı Mebusan Meclisi'nde Muş Sancağının Temsili (1908-1918)". *Burası Muş'tur Tarih, Toplum, Kültür ve Edebiyat*. İstanbul: Pınar Yayınları, 85-102.
- Berkes, Niyazi. (2003). *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Birecikli, İhsan Burak. (2008). "Yüzüncü Yılında II. Meşrutiyet'in İlanı Üzerine Bir İnceleme", *Akademik Bakış Dergisi*, 2 (3), Ankara.
- Çabuk, Vahid. (2015). *Sultan II. Abdülhamit*. İstanbul: İBB Kültür Yayınları
- Çavdar, Tevfik. (1991). *İttihat ve Terakki*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çelebi, N. Asan, H. T. (2014). "II. Meşrutiyet Dönemi Eğitimi ve İnsan/ Birey Yetiştirme Paradigmaları Analizi". *Journal of Research in Education and Teaching*, 3 (1).
- Duran, Alev. (2017). "Meşrutiyet Dönemi Eğitimdeki Yenileşme Hareketleri ve Cumhuriyet Dönemine Bıraktığı Miras", *Cappadocia Journal of History and Social Sciences*, 8, 62-77.
- Durdu, Mehmet Burak. (2003). "Osmanlı Devleti'nde Jön Türk Hareketinin Başlaması ve Etkileri". *AÜ Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 14, Ankara.
- Eraslan, Cezmi. Olgun, Kenan. (2006). *Osmanlı Devleti'nde Meşrutiyet ve Parlamento*. İstanbul: 3F Yayınları.
- Erdoğan, Mustafa. (2011). *Türkiye'de Anayasalar ve Siyaset*. İstanbul: Liberte Yayınları. 7. Baskı.
- Hanioğlu, M. Şükrü. (2004). "Meşrutiyet", *TDV İslam Ansiklopedisi-29*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- İnalçık, Halil. (2008). "Meşrutiyet: Anayasa Rejimi Geliyor, Cumhuriyet Yolu Açılıyor", *Doğu Batı Dergisi*, 1 (45). Ankara, 11-19.
- Karal, Enver Ziya. (1977). *Osmanlı Tarihi-7*, Ankara: TTK Yayınları.
- Karal, Enver Ziya. (1996). *Osmanlı Tarihi-İkinci Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı (1908-1918)*, Cilt: 9, Ankara: TTK Yayınları.
- Karpat, Kemal. H. (2016). *Türk Demokrasi Tarihi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kodaman, Bayram. (1989). "1876-1920 Arası Osmanlı Siyasi Tarihi". *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*. Cilt:12, Konya: Kurtuluş Ofset.
- Kodaman, Bayram. (2002). "II. Meşrutiyet Dönemi (1908-1914)", *Türkler-13*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Mardin, Şerif. (2008). *Jön Türklerin Siyasî Fikirleri (1895-1908)*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Kaya, Rüştü. (2015). “Osmanlı Modernleşmesinin Son Halkası: “Cumhuriyet”. *Türk Yurdu*, 104 (333).
- Ortaylı, İlber. (2008). *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Özbudun, Ergun. (2011). *Türkiye'nin Siyasal Gelişimi*. Eskişehir: AÖF Yayınları.
- Özkaya, R. Yücel. (1994). “Tanzimat'ın Siyasi Yönden Meşrutiyete Etkileri Cemiyet-i İslamiyye Başkan Vekili Muhiddin Efendi'nin Meşrutiyet Hakkındaki Düşünceleri”. Tanzimat'ın 150.Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu, Ankara.
- Shaw, J. Stanford. (1983). *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye-II*. Çev. M. Harmancı, İstanbul: E Yayınları.
- Tanör, Bülent. (1983). “Anayasal Gelişmelere Toplu Bir Bakış”. Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi. 1 (16), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Taha, Akyol. (2002). *Osmanlı Mirasından Cumhuriyet Türkiye'sine: İlber Ortaylı ile Konuşmalar*. İstanbul: Ufuk Kitapları.
- Tekeli, İlhan. (1983). “Osmanlı İmparatorluğu'ndan Günümüze Eğitim Kurumlarının Gelişimi”. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi-3*.
- Uzun, Hakan. (2005). “Türk Demokrasi Tarihinde I. Meşrutiyet Dönemi”. *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6 (2), Kırşehir.
- Tunaya, Tarık Ziya. (2001). *Türkiye'de Siyasal Gelişmeler 1876-1918*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Tunaya, Tarık Ziya. (1984). *Türkiye'de Siyasal Partiler*. İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.
- Yazıbaşı, Muhammet Ali. (2014). “II. Meşrutiyet Dönemi Batıcılık Akımının Ahlak Anlayışının Değerlendirilmesi”. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi-1*, 117-135.
- Yıldız, Hakkı Dursun. (1989). “Türkiye Cumhuriyeti”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi-12*, Konya: Kurtuluş Ofset.
- Zürcher, Erik Jan. (2010). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*. İletişim yayınları, İstanbul.
- Zürcher, Erik Jan. (1995). *Millî Mücadelede İttihatçılık*. Çev. N. Salihoğlu, İstanbul.

Ek-1: II. Meşrutiyet'in İlanı (<http://devlet.com.tr/makaleler>, Erişim Tarihi: 26.05.2020)

Ek-2: II. Meşrutiyet Parlamentosu (<http://devlet.com.tr/makaleler>, Erişim Tarihi: 26.05.2020)

Ek-3: İttihat ve Terakki'nin Önemli İsimleri Bir Arada (<http://devlet.com.tr/makaleler>, Son Erişim Tarihi: 26.05.2020)